

■ Stan i odbudowa gospodarek w trakcie pandemii COVID-19 w państwach V4 i Trójkąta Weimarskiego

Patrycja Tepper

W opublikowanym pod koniec 2021 r. raporcie „[COVID-19 Recovery Dashboard](#)” Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (*Organisation for Economic Co-operation and Development*, OECD) przedstawiono wyniki badań na temat kondycji gospodarczej państw należących do organizacji, które zostały przeprowadzone przez interdyscyplinarną grupę ekspertek i ekspertów. Zespół ekspercki uwzględnił w nim zestaw 20 wskaźników łączących tematykę ekonomiczną, ekologiczną ze społeczną i zdrowotną. Do czterech głównych analizowanych aspektów w badaniach należały: siła gospodarcza, inkluzywność, ekologiczność i odporność gospodarki. Przygotowany na zlecenie OECD raport służy nie tylko analizie stanu gospodarek jej państw członkowskich, ale również scharakteryzowaniu procesów odbudowy gospodarczej po kryzysie spowodowanym pandemią COVID-19.

Siła gospodarcza

Określając siłę gospodarczą państw OECD zastosowano kryteria takie jak wzrost PKB, dochód gospodarstwa domowego *per capita*, liczbę przepracowanych godzin w ciągu roku (dzielonych przez liczbę zatrudnionych osób) oraz liczbę nadmiarowych zgonów. Pozostałe kryterium dynamiki biznesowej zostało opublikowane w odniesieniu do ograniczonej grupy państw (bez Polski) i zestawia pod względem ilościowym nowo powstałe przedsiębiorstwa z bankructwami firm.

Po spadkach PKB w 2020 r. państwa V4 i Trójkąta Weimarskiego szybciej niż przewidywano powróciły na ścieżkę wzrostu gospodarczego. W 2019 r. Polska była liderem w grupie ze wzrostem

Redakcja:

Karol Janoś
(redaktor naczelny)
Agata Kałabunowska
Piotr Kubiak
Krzysztof Malinowski

Korekta:

Hanna Różanek

Nr 2(483)/2022
10.02.2022

ISSN 2450-5080

Biuletyny dostępne
także dzięki:
NEWSLETTER IZ
FACEBOOK
SCRIBD
LINKEDIN
TWITTER

na poziomie 4,74%, miała również najniższy wskaźnik -2,54% spadku PKB w 2020 r., a w 2021 r. odrobiła straty z nadwyżką 0,37 punktu procentowego w stosunku do 2019 r. Węgry, Słowacja i Niemcy również wychodzą wzmocnione z kryzysu, a Francja zyskuje aż 6,04 p.p. wzrostu w porównaniu z wynikiem z roku poprzedzającego pandemię.

Tabela 1. PKB państw V4 i Trójkąta Weimarskiego w latach 2019-2021

	2019	2020	2021	2019 vs. 2021
Polska	4,74%	-2,54%	5,11%	0,37 p.p.
Czechy	2,96%	-5,81%	3,05%	0,09 p.p.
Węgry	4,55%	-4,83%	7,30%	2,75 p.p.
Słowacja	2,61%	-4,36%	3,92%	1,31 p.p.
Francja	1,84%	-7,99%	7,88%	6,04 p.p.
Niemcy	1,09%	-4,93%	3,19%	2,10 p.p.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych [OECD](#).

W opublikowanym na początku 2022 r. raporcie Banku Światowego ([Global Economic Prospects](#)) zakładano, że w 2021 r. globalne PKB wzrośnie do 5,5%, by w następnym roku odnotować spowolnienie wzrostu do 4,1% i 3,2% w 2023 r. Tym samym w 2023 r. ma zakończyć się cykl odbudowy gospodarki po kryzysie, należy jednak przyjąć istnienie wielu niewiadomych oraz ostrożne szacunki, związane z możliwością pojawienia się nowych wariantów wirusa, jak i występującą niepewną sytuacją geopolityczną.

W mierzeniu deficytów, jakie powstały we wszystkich sektorach gospodarki, przydatny jest wskaźnik określający procentową zmianę relacji liczby przepracowanych godzin do liczby zatrudnionych. W 2020 r. każde z analizowanych państw wykazało spadek wzrostu gospodarczego w związku z lockdownem, stosowanym wówczas na szeroką skalę. W Polsce całkowita ilość świadczonej pracy była niższa jedynie o 0,94%, najmniej w V4 oraz mniej niż w Niemczech (-5,03%), Czechach (-6,13%), na Węgrzech (-7,39%), we Francji (-8,17%) i Słowacji (-8,8%). Rok później każde państwo notowało wzrost liczby przepracowanych godzin – największy na Węgrzech (+8,78%) i we Francji (+8,5%). W Polsce liczba przepracowanych godzin wzrosła o 5,13%, w Niemczech o 1,86%, w Czechach o 1,66% i na Słowacji o 0,98%.

Jeśli chodzi o wskaźnik dochodu rozporządzalnego na głowę mieszkańca, który może być uznawany za wyznacznik finansowej kondycji przeciętnego gospodarstwa domowego, Polska (103,32) i Węgry (104,73) osiągnęły wyniki lepsze niż przed pandemią, wyprzedzając kolejno Czechy (102,88), Francję (100,86) i Niemcy (98,82). Tylko w Niemczech jako jedynym państwie analizowanej grupy nie udało się wyrównać ani poprawić wyniku sprzed pandemii.

Odbudowie silnej gospodarki towarzyszy ocena ryzyka zdrowotnego mierzona na podstawie liczby nadmiarowych zgonów. Pod uwagę brane były wszystkie zgony bez względu na przyczynę, dane nie uwzględniają także zmian w strukturze demograficznej. Nadmiarowe zgony wyrażone w procentach dla 2021 r. w porównaniu do średnich z lat 2015-2019 są mocno zróżnicowane, a ich spektrum rozpościera się od 31,76% wśród populacji męskiej na Słowacji, do zaledwie 3,4% wśród kobiet w Niemczech. Dla porównania nadmiarowe zgony wśród kobiet w Polsce to 20,84% oraz 23,25% dla mężczyzn. Ryzyko zdrowotne jest więc w Polsce, na Słowacji (25,76% dla kobiet) oraz Czechach (29,06% wśród mężczyzn; 16,57% dla kobiet) wyższe niż na Węgrzech (15,55% wśród mężczyzn; 10,53% dla kobiet), we Francji (10,29% wśród mężczyzn; 7,37% dla kobiet) czy w Niemczech (8,55% wśród mężczyzn).

Inkluzywność

Pandemia pogłębiła istniejące już nierówności, a kryzys finansowy, energetyczny czy wysoka inflacja dotknęła przede wszystkim osoby o najniższych dochodach. W [raporcie](#) opublikowanym przez Oxfam zwrócono uwagę, iż dziesięć najbogatszych osób na świecie podwoiło swój majątek, podczas gdy 99% populacji globu doświadczyło pogorszenia sytuacji materialnej w związku z pandemią. Oxfam alarmuje, iż od 1995 r. 1% najzamożniejszych zgromadził niemal 20-krotnie większy majątek niż 50% najbiedniejszych. Zauważono przy tym, że duża część pomocy finansowej kierowanej przez rządy w związku z COVID-19 trafiła na rynki finansowe, powiększając jeszcze bardziej wspomnianą przepaść. Eksperti zajmujący się nierównościami od dawna komentują szkodliwe skutki rozwarstwienia społecznego oraz jego groźny dla zdrowia i dobrobytu potencjał, dobrze widoczny w kontekście dystrybucji szczepionek.

Stosunek dochodu rozporządzalnego dla 20% osób o najniższych i najwyższych dochodach według danych OECD i Eurostatu, a więc miernik nierówności społecznych, jest najniższy na Słowacji (3,2) oraz w Czechach (3,5). W Polsce i na Węgrzech dochody najbogatszych 20% społeczeństwa są 4,3-krotnie wyższe niż najbiedniejszych 20%, we Francji krotność ta wynosi 4,6, a w Niemczech 6,47.

W zestawieniu danych OECD zamiast klasycznego wskaźnika bezrobocia podano niewykorzystany potencjał pracy, czyli liczbę bezrobotnych, którzy mogliby i chcieli podjąć pracę, ale nie szukali jej w ciągu ostatnich 4 tygodni lub pracują w niepełnym wymiarze czasu (poniżej deklarowanej dostępności). Francja nie wykorzystuje 17,35% zasobu siły roboczej, Słowacja 11,64%, Niemcy 9,53%, Węgry 8,67%. Polskę z wynikiem 7,1% wyprzedzają tylko Czesi z wynikiem 6,52%. Utrzymanie niskiego wskaźnika niewykorzystanej siły roboczej jest kluczowe nie tylko gospodarczo, ale również skorelowane ze wskaźnikiem dobrostanu.

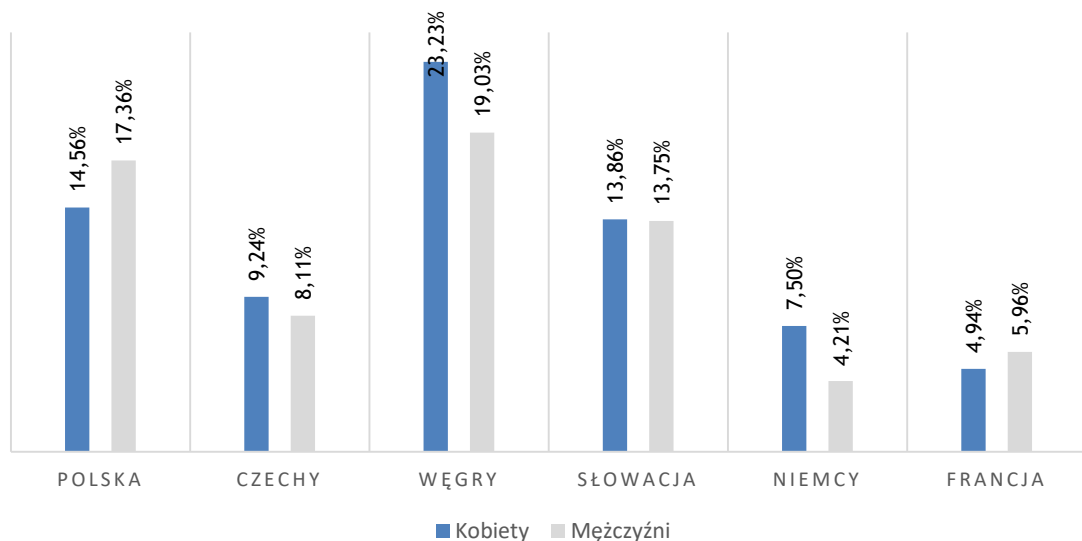
Na szczególną uwagę zasługuje wskaźnik NEET (*not in employment, education or training*), który dotyczy młodych (19-29) bezrobotnych, nieuczących się ani nieprzygotowujących się do zawodu ludzi. Już w trakcie kryzysu finansowego zauważono dysproporcję z jaką NEET rośnie, gdy osłabiony jest rynek pracy. W trakcie pandemii dodatkowo ucierpiał system edukacji. Tryb nauki online, mniejsza liczba godzin zajęć w szkole i na uczelni – eksperci OECD szacują, że skutki tego będą odczuwalne jesz-

cze przez wiele lat po pandemii. Najwyższy wskaźnik NEET dotyczy młodych kobiet na Słowacji (19,33%), na Węgrzech (18,98%) i w Polsce (17,83%). W każdym z państw V4 i Trójkąta Weimarskiego widoczna jest dysproporcja w odniesieniu do kobiet i mężczyzn, największa w Czechach, gdzie nieaktywna grupa młodych kobiet to 16,96% a mężczyzn tylko 4,57%.

Mimo wzrostu dochodu rozporządzalnego *per capita* w stosunku do 2019 r., w Polsce aż 28% kobiet i 17,07% mężczyzn uważa, że trudno i bardzo trudno jest im sprostać wydatkom, na Węgrzech zaś ten wynik to aż 37,69% dla kobiet i 31,36% dla mężczyzn. Słabo wypada również Francja, gdzie 20,16% kobiet i 22,77% mężczyzn deklaruje problemy z utrzymaniem się, jednak jest to jedyny z analizowanych krajów, gdzie wskaźnik ten jest niższy dla kobiet niż dla mężczyzn. Na Słowacji 15,49% mężczyzn i 18,86% kobiet, w Niemczech 13,81% mężczyzn i 17,23% kobiet, a w Czechach 9,5% mężczyzn i 13,04% kobiet ma problemy z utrzymaniem się z budżetu, jakim dysponują. Należy spodziewać się pogłębienia problemu i wzrostu wskaźników ze względu na wysoką inflację oraz wysoką cenę energii i mieszkań.

Brak bezpieczeństwa finansowego, wysoki wskaźnik niewykorzystanego potencjału wśród chcących podjąć pracę oraz duża grupa nieaktywnych młodych osób, a także szereg innych czynników wpływa na poczucie dobrostanu mieszkańców państw OECD. Ankietowanym zadano pytanie, jak w 10-stopniowej skali określiliby swój stopień zadowolenia z życia, gdzie 1 oznacza życie najgorsze z możliwych, a 10 najlepsze. Dane pochodzą z Instytutu Gallupa, a poziom deprecjacji dobrostanu wyrażono procentowo dla populacji kobiet i mężczyzn, których odpowiedzi sytuowały się w przedziale 1-4. Najwyższy wskaźnik deprecjacji dobrostanu, aż 23,23%, wyróżnia na tle analizowanych państw Węgry, również wśród tamtejszych mężczyzn wskaźnik ten jest powyżej średniej i wynosi 19,03%. Niemcy i Francja notują dużo lepsze wyniki niż państwa V4, wśród których wyróżniają się Czechy z wynikami poniżej średniej w OECD, która wynosi 12,58% dla mężczyzn i 12,17% dla kobiet. W 2019 r. wskaźniki wynosiły odpowiednio 12,06% i 11,55%.

Wykres 1. Deprecjacja dobrostanu wyrażona w % wśród kobiet i mężczyzn w państwach V4 i Trójkąta Weimarskiego (2020 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych [OECD](#).

Ekologiczność

Wprowadzanie ekologicznych rozwiązań służących ograniczeniu emisji gazów cieplarnianych i zanieczyszczeń czy zachowaniu bioróżnorodności i zwiększanie udziału energii odnawialnej ma wpływ nie tylko na dobrostan mieszkańców, ale jest również istotne z punktu widzenia wzrostu ekonomicznego. Należy spodziewać się coraz większego uzależnienia nowych inwestycji od stopnia zaawansowania w spełnianiu, takich jak np. udział wykorzystania „zielonej” energii). Kryterium ekologiczności nie jest ściśle skorelowane z kryzysem wywołanym pandemią, są jednak pewne zależności, jak chociażby zła jakość powietrza a ciężki przebieg COVID-19.

Emisja gazów cieplarnianych na mieszkańca według danych OECD jest najniższa na Węgrzech, gdzie wyniosła 6,65 ton, we Francji 6,8 ton, na Słowacji 7,32 ton, w Niemczech emituje się 9,7 ton na mieszkańca. Powyżej średniej OECD (10,12) znalazły się Czechy (11,47) i Polska (10,31). Kolejnym kluczowym wskaźnikiem jest zużycie surowców naturalnych. Ma ono znaczący wpływ na środowisko, może zmniejszać bioróżnorodność, a jego ograniczenie pozwala przybliżyć się do gospodarki o obiegu zamkniętym. Najwięcej surowców na mieszkańca zużywa się w Polsce (17,79 ton) i na Węgrzech (17,77 ton). Przyglądając się natomiast wskaźnikowi zasobu terenów naturalnych w państwach V4 i Trójkąta Weimarskiego, to okazuje się on większy niż w 2004 r., który przyjęto za punkt odniesienia w analizie. Tylko na Słowacji widoczny jest niewielki spadek, jednak dane opracowane na podstawie zdjęć satelitarnych z dokładnością do 1 km w pewnym stopniu podważają miarodajność tego wskaźnika, zwłaszcza w przypadku niewielkich powierzchniowo krajów.

OECD podała także procentowy udział źródeł odnawialnych w zaopatrzeniu w energię pierwotną. Wśród państw V4 i Trójkąta Weimarskiego oscyluje on w przedziale od 10% do 12%, liderem są Niemcy z 14,88%. Średnia dla OECD to 21,65%.

Eksperci OECD wskazują, iż o ile w pierwszym roku pandemii na liczbę nadmiarowych zgonów wpływ miała przede wszystkim gęstość zaludnienia, stan służby zdrowia czy struktura wieku populacji (przede wszystkim udział w niej starszych osób), o tyle z czasem wielkość tę determinuje stopień zanieczyszczenia powietrza oraz zaufanie do instytucji państwowych. W wielu państwach wysoko rozwiniętych prawie 100% populacji narażone jest na zanieczyszczenie powietrza. Do tej grupy państw należy Polska, ale także Czechy, Węgry i Słowacja. Nieco niższe wartości notuje się w Niemczech i we Francji, gdzie odpowiednio 86,83% i 69,27% mieszkańców narażonych jest na wdychanie zanieczyszczonego powietrza.

Odporność na kolejne kryzysy

W raporcie OECD o tym, czy dana gospodarka ma perspektywę na szybką odbudowę teraz i w przypadku przyszłych kryzysów, wnioskuje się, zestawiając ze sobą odsetek zaszczepionych, stopień zaufania do rządu czy dostępność szerokopasmowego Internetu. Istotnymi determinantami są również zadłużenie w sektorze publicznym i prywatnym oraz inwestycje.

W państwach V4 odsetek zaszczepionych jest niższy niż we Francji i w Niemczech średnio o 10-15 p.p. Przyczyn jak wiadomo może być wiele, w tym niski stopień zaufania do rządu, który wśród polskich mężczyzn wynosi jedynie 25,4% i jest najniższy spośród wszystkich analizowanych państw. Najlepiej wypadają Niemcy z wynikiem 69,73% dla mężczyzn i 62,71% dla kobiet. Do wyników należy podchodzić ostrożnie, gdyż na ich kształt może mieć wpływ czas zbierania danych, jak wskazują eksperci OECD.

Dostępność szerokopasmowego Internetu w gospodarstwach domowych wraz ze zróżnicowaniem na przodujące i najstabsze regiony to wskaźnik, który oddziałuje na większość gałęzi gospodarki i życia społecznego. Brak nowoczesnych struktur technologicznych może mieć także negatywne oddziaływanie na siłę roboczą i przyczynić się do pogłębiania nierówności społecznych. W Niemczech dostęp do szerokopasmowego Internetu w najlepiej rozwiniętym regionie ma 98% gospodarstw domowych, w Czechach 93%, podobnie jest na Węgrzech 92%, w Polsce 89,7%, we Francji to 89%, a na Słowacji 83%. W regionach najgorzej rozwiniętych wskaźnik jest niższy średnio o około 15%, z wyjątkiem Francji, gdzie różnica ta wynosi aż 23%. W ujęciu całego państwa najwyższy odsetek gospodarstw domowych z dostępem do szerokopasmowego Internetu notuje się w Niemczech (93,93%), pozostałe kraje zestawienia nie przekraczają progu 90% – Czechy mają 87% takich gospodarstw, Węgry 85,89%, Polska 83,3%, Francja 82,84% i Słowacja 80,36%.

W związku z wprowadzeniem pakietów pomocowych dla przedsiębiorstw i gospodarstw domowych większość państw odnotowała wzrost długu publicznego. W zestawieniu OECD dług publiczny zróżnicowano na zadłużenie sektora i instytucji rządowych, gospodarstw domowych oraz przedsiębiorstw (niefinansowy sektor prywatny). W Czechach dług sektora instytucji rządowych i samorządowych (*general government*) wynosi 56,76% PKB, w Niemczech 78,94%, Polsce 87,96%, na Węgrzech 95,85%, na Słowacji 109,47%, a we Francji 146,79%.

Zadłużenie gospodarstw domowych mierzone jest w odniesieniu do dochodu rozporządzalnego, jego najniższy współczynnik w grupie państw V4 i Trójkąta Weimarskiego występuje na Węgrzech 41,92% i w Polsce 57,51%. W Czechach to 73,25%, w Niemczech 91,3% i we Francji 118,18% (Słowacja – brak danych w metodologii OECD). Zadłużenie przedsiębiorstw w stosunku do PKB jest najniższe w Polsce i wynosi 85,57%, na Węgrzech to 89,81%, w Czechach 96,95%. W Niemczech wskaźnik ten wynosi 120,06%, a we Francji 210,10%.

Konieczność inwestycji publicznych i prywatnych w infrastrukturę cyfrową, rozwój kapitału ludzkiego oraz zieloną gospodarkę stanowi kluczowy element zapewniający przyszłą odporność systemów na kryzysy. W 2020 r. w państwach OECD wskaźniki inwestycji zaczęły gwałtownie spadać, by w toku stabilizowania się sytuacji związanej z pandemią gwałtownie odbić i przekroczyć wartości z 2019 r. Wśród analizowanych sześciu państw jako najdynamiczniejsze pod względem nakładów brutto na środki trwałe przedstawiają się Węgry. W drugim kwartale 2021 r. inwestycje wyniosły już 115,61 punktów gdzie za rok indeksowy (100 punktów) przyjęto 2019. Nakłady na budowanie kapitału intelektualnego (w tym badania, rozrywka, sztuka) osiągnęły na Węgrzech wartość 108,27 punktów. Powyżej poziomu z 2019 r. kształtują się także inwestycje na środki trwałe w Niemczech – 104,68 punktów (kapitał intelektualny

109,53); Francji 105,06 (kapitał intelektualny 105,36) oraz Czechach 101,3 (kapitał intelektualny 98,42). Poniżej poziomu z 2019 r. znalazła się Polska z 95,99 punktami (środki trwałe) i 97,59 (kapitał intelektualny) oraz Słowacja z 89,97 punktami (środki trwałe) i 94,34 (kapitał intelektualny).

Konkluzje

Do ogólnych tendencji zaobserwowanych przez OECD w państwach V4 i Trójkąta Weimarskiego należy zaliczyć zarówno spadek PKB wywołany pandemią, jak i powrót do jego wzrostu już w 2021 r. Istotne w każdym państwie regionu jest także zróżnicowanie życia kobiet, młodych dorosłych czy mężczyzn, jakie nastąpiło pod wpływem COVID-19. W większości analizowanych państw to kobiety napotykały większe trudności w utrzymaniu się z budżetu jakim dysponowały oraz deklarowały pogorszenie jakości życia. Eksperti OECD wskazują także na młodych dorosłych jako na grupę, którą kryzys dotknął w największym stopniu. Tendencją dominującą w badanym regionie jest wzrost liczby nieuczących się i niezatrudnionych młodych dorosłych z dużą dysproporcją wśród kobiet i mężczyzn. Także zanieczyszczenie środowiska stanowi negatywny trend obserwowany we wszystkich państwach regionu.

Na tle gospodarek V4 i Trójkąta Weimarskiego Polskę wyróżnia najniższy spadek PKB oraz liczby przepracowanych godzin w kryzysowym 2020 r. Drugie miejsce w regionie zajmujemy pod względem wielkości wskaźnika niewykorzystanej pracy. Kolejnym pozytywnym trendem jest rosnący wskaźnik dochodu rozporządzalnego na głowę mieszkańca, który w Polsce jest już wyższy niż przed pandemią i plasuje nas w badanym regionie na drugim miejscu, po Węgrzech.

W porównaniu do innych państw regionu umiarkowanie dobrze polska gospodarka wypada jeśli chodzi o nierówności w zakresie dochodu rozporządzalnego najbogatszych i najbiedniejszych mieszkańców. Osiągnięty wynik jest gorszy niż na Słowacji i w Czechach, identyczny jak na Węgrzech i lepszy niż we Francji i w Niemczech. Mniej więcej pośrodku stawki znajdujemy się pod względem dostępu do szerokopasmowego Internetu w gospodarstwach domowych. Na tle V4 wypadamy średnio pod względem odsetka zaszczepionych osób, jednak w odniesieniu do Francji i Niemiec te różnice są znaczące i na niekorzyść Polski. Wysokość długu publicznego w sektorze instytucji rządowych i samorządowych wynosi w Polsce 87,96% i to jest również średni wynik, jednak nasz poziom zadłużenia nadal jest niższy niż na Węgrzech, Słowacji czy we Francji.

Płaszczyną wymagającą uwagi jest kwestia ryzyka zdrowotnego. Polskę charakteryzuje wysoki wskaźnik nadmiarowych zgonów wśród mężczyzn oraz kobiet, gorzej jest tylko na Słowacji i w Czechach (dla populacji mężczyzn). Państwa V4, z wyjątkiem Węgier, znacznie różnią się pod tym względem od Francji czy Niemiec. Polskę charakteryzuje także wysoki wskaźnik nieaktywnych młodych (19-29) kobiet. Gorzej wypadają tylko Słowacja i Węgry. Warto dodać, iż równie niepokojąca jest dysproporcja we wskaźniku NEET dla mężczyzn i kobiet. Polska radzi sobie najgorzej w odniesieniu do kobiet, które odczuwają trudności w utrzymaniu się z dostępnego budżetu – to aż 28%, warto dodać, że ten wskaźnik systematycznie spadał od 2014 r. i zaczął znowu

rosnąć w 2020 r. Znaczna część Polek i Polaków odczuwa także deprawację dobrostanu. Bardzo wysoki odsetek Polaków deklaruje także brak zaufania do rządu i to biorąc pod uwagę nie tylko region, ale również całe OECD. Na tle państw V4 i Trójkąta Weimarskiego Polska osiąga także niskie wskaźniki inwestycji w porównaniu do roku przed pandemią. Gorzej pod tym względem jest tylko na Słowacji. Cały region charakteryzują słabe wyniki związane z ekologią. W Polsce jest źle, biorąc pod uwagę emisję gazów cieplarnianych, tu wyprzedzają nas tylko Czesi. Zużywamy też najwięcej surowców naturalnych w analizowanym regionie.

Wszystkie państwa V4 i Trójkąta Weimarskiego wykazują stosunkowo niski udział źródeł odnawialnych w zaopatrzeniu w energię pierwotną. Prawie wszyscy mieszkańcy Polski są narażeni na wdychanie zanieczyszczonego powietrza, podobnie jest w pozostałych państwach V4. W Niemczech i we Francji sytuacja pod tym względem przedstawia się lepiej, jednak nadal dane należy traktować jako niepokojące, zważywszy na rekomendacje WHO.

W celu odbudowy gospodarczej w państwach V4 i Trójkąta Weimarskiego konieczne jest przeprowadzanie reform strukturalnych ukierunkowanych na wyrównywanie różnic społecznych i ułatwienie dostępu do edukacji i rynku pracy dla kobiet czy też młodych nieaktywnych i nieuczących się. OECD wskazuje na „megatrendy”, do których każde państwo będzie musiało dostosować swoją strategię wzrostu ekonomicznego. Należą do nich – starzenie się społeczeństwa, digitalizacja czy kryzys demokracji. Przy planowaniu reform konieczne będzie również uwzględnienie wskaźników ekologicznych, których poprawa wymaga od państw znaczących inwestycji.

Tezy zawarte w tekście wyrażają jedynie opinie autorki.

Patrycja Tepper - filozofka, kulturoznawczyni i analityczka Instytutu Zachodniego w zespole Niemcy, Europa, Świat